

Norsk Folkeblad

No. 16.

Dette Blad udkommer hver
Lørdag.

Kristiania den 18 April 1868.

Fjerdingaarlig: fint Papir 48 fr ,
simpelre 30 fr .

3^{die} Merg.

Indhold:

Jakob Berzelius (med Portræt). — Billedet af Livet i en svensk Bygd. — Hejloen (med Afslibning). — Sels Præstegaard (med Afslibning). — De sidste Begivenheder. — Christiania. — Nyheder.

Jakob Berzelius.

Sverigs glimrende Historie er med Rette betragtet som en Skat for vort Broderland. Det Folk, der kan se tilbage paa Fædres store Gjæringer, blir af dem opmuntret til en betydningsfuld Fremtid, da Fortiden har vist, at det ejer gode Kræfter, og disse vil altid kunne blive vaft til nyt Liv, hvis Folket ikke ved daarlig Færd svigter sin Opgave. Derfor kan Sverig fra sine mange store Minder møde en rig Fremtid. Det er ikke alene Carlers og Gustavers Heltebedrifter med at føre Hærene fra Sejr til Sejr, der træder os imøde med Fortids Glands, men udenfor Krigerstandens blodige Daad har dette Land ogsaa havt fine aandelige Helte, stille og alvorlige Granflere, hvis Indsigt og Visdom har hævdet det svenske Navn stor Plads i Videnskabens Rige og i fuldt Maal har maattet styrke Troen paa Sverigs Gode til at kunne tage sin Del af den aandelige Gjærning, hvortil ethvert Folk har faaet Kalb i Menneskehedens store Arbejde. Det er Billedet af en af disse Broderlandets Stormænd, vi idag begynder med at byde vore Læsere, idet vi haaber senere at skulle kunne gjøre dem bekendt med flere.

Paa Naturlærens vidt forgrenede Omraade har Kemien til Opgave at udforske Lovene for den indre Forandring af Legemerne eller — maasse lidt mere forstaaeligt — indbefatter Læren om de forskellige Stoffe, hvoraf Legemerne er sammensat og om disses gjensidige Indvirkning paa

hverandre. Naar til Exempel Svovl og Kviksølv indvirker paa hinanden, saa dannes af disse to Stoffe, hvoraf det ene er gult, det andet hvidt, et nyt Stof, Zinnober nemlig, en rød Masse, i hvilken man selv ikke med det skarpeste Øje kan opdage enten Svovl eller Kviksølv. Kemiens Sag er det nu at paavise denne Sammensætnings Væsen, nærmere at bestemme dens Aarsag og Virkning m. m. Betænker man imidlertid, hvilken Mangfoldighed af forskellige Gjenstande, der findes i Verden, vil det let kunne skjønnes, at Kemiens Felt er umaadeligt, og at det Arbejde, der her er naaet langt frem, maa være foregaaet efter mange majsommelige Forsøg, videre har krævet et klart Syn og megen Omtanke. Det er som Kemiker, at Jakob Berzelius maa nævnes, maasse som en af de største, der nogensinde har levet.

Berzelius blev født den 29de August 1779 i Lidköping. Hans Fader indtog som Skolebestyrer ikke nogen fremragende Samfundsstilling, og Søn-

nen medførte fra sit Fødesteds Skole til Universitetet mindre fordelagtige Vidnesbyrd om sine Studier. I Aaret 1796 blev han indskreven blandt de Studerendes Tal i Upsala, hvor han med den største Flid gav sig til at studere Doktorvidenskab og især Kemien. Medens han som Studerende paa et Sygehus hjalp til med Behandlingen af de Syge, kom han tilfældigvis til at undersøge Vandet i en af Sundhedsbrøndene, og dette foranledigede hans første Afhandling i Aaret 1800 over helbredende Vand. Saavel ved dette som ved andre kemiske Arbejder udmærkede han sig snart saaledes, at man søgte at faa et Embede oprettet for hans Skyld i Stockholm, og det lykkedes, idet han Aaret 1802 blev Professor i Kemi og Farmaci ved den medicinske Skole. Aaret efter blev han ansat som Læge ved den Bernerske Anstalt for kunstige Mineralvande, som han snart bragte i en blomstrende Tilstand, og herefter afløste hurtigt det ene Tillids- og

Hædershverd det andet, da man fra alle Kanter søgte at ære ham for hans Fortjenester. Den 11te Maj 1818 optog Carl Johan ham ved sin Kroning i Adelsstanden med Tilladelse for ham til at beholde sit Navn uforandret. I 1820 blev han medicinsk Professor ved det Carolinska Institutet, og da han i 1832 derfra tog sin Afsted, hædrede han med at blive optaget som Voresmedlem blandt Professorerne eller Lærerne. Vignende Voresbevisninger blev han tildelt fra mange udenlandske Universiteter og lærde Selskaber. Paa hans Bryllupsdag d. 19de Decbr. 1835 ophøjede Carl Johan ham til Baron og takkede ham i en egenhændig Skrivelse for de fremragende Tjenester, han havde vist Fædrelandet og Videnskaben, samt for den Omhyggelighed, hvormed han i sit Fag havde ledet hans Søns Opdragelse. Hans nyttige Undersøgelser — skrev han — var kjendte over

Jakob Berzelius.

Med en rørende Omhyggelighed dele Forældrene mellem sig Omsorgen for deres Yngel. Medens Hunnen ruger, holder Hannen sig stedse i Nebets Nærhed, varsler hende med sit Skrig og optager Kampen, om nogen Fare nærmer sig. Uden Sky flyver den lige hen mod Forstyrren af dens huslige Lykke, kaster sig ned foran ham, og slagrer med hængende Vinger og under ængstelig Piben henad Marken for at lede hans Opmærksomhed bort fra dens rugende Mage; lykkes dette, og han følger efter den fra Tue til Tue i den Tanke, at den er faaret, løfter den pludselig sine Vinger, naar den har loffet ham langt nok bort, og flyver rasst tilbage. Imidlertid ligger Hunnen trykket fast til Eggene, og først i den yderste Nød, naar man er lige ved at sætte Foden paa den, løber den af og gjentager sin Mages frugtesløse Forsøg. Dette Instinkt, som Hejloen har tilfælles med flere andre Fugle, lykkes næsten altid ligeoverfor Hunde og andre Dyr, men det læres snart af Jægeren.

Endnu mere ængstelig og fortvølet er deres Udfærd, naar Ungerne ere udklækkede, og den Jæger, der finder Behag i at erholde sit Bildt paa denne Maade, kan uden Møje udflykke alle de Liv, store og smaa, der han finder, og Myren ligger øde og taus, hvor den nylig var opfyldt af Fryd og Glæde.

Allerede paa den tredje eller fjerde Dag løbe de nysudklækkede Unger i deres brogede Dunklædning muntert om mellem Tuerne og svømme let over de smaa Vandpytter; ved de første Varselsraab af de omhyggelige Forældre skjule de med Lynets Hurtighed deres dunkelfarvede Legemer mellem Lynen og forblive ganske usynlige, indtil Faren er forbi.

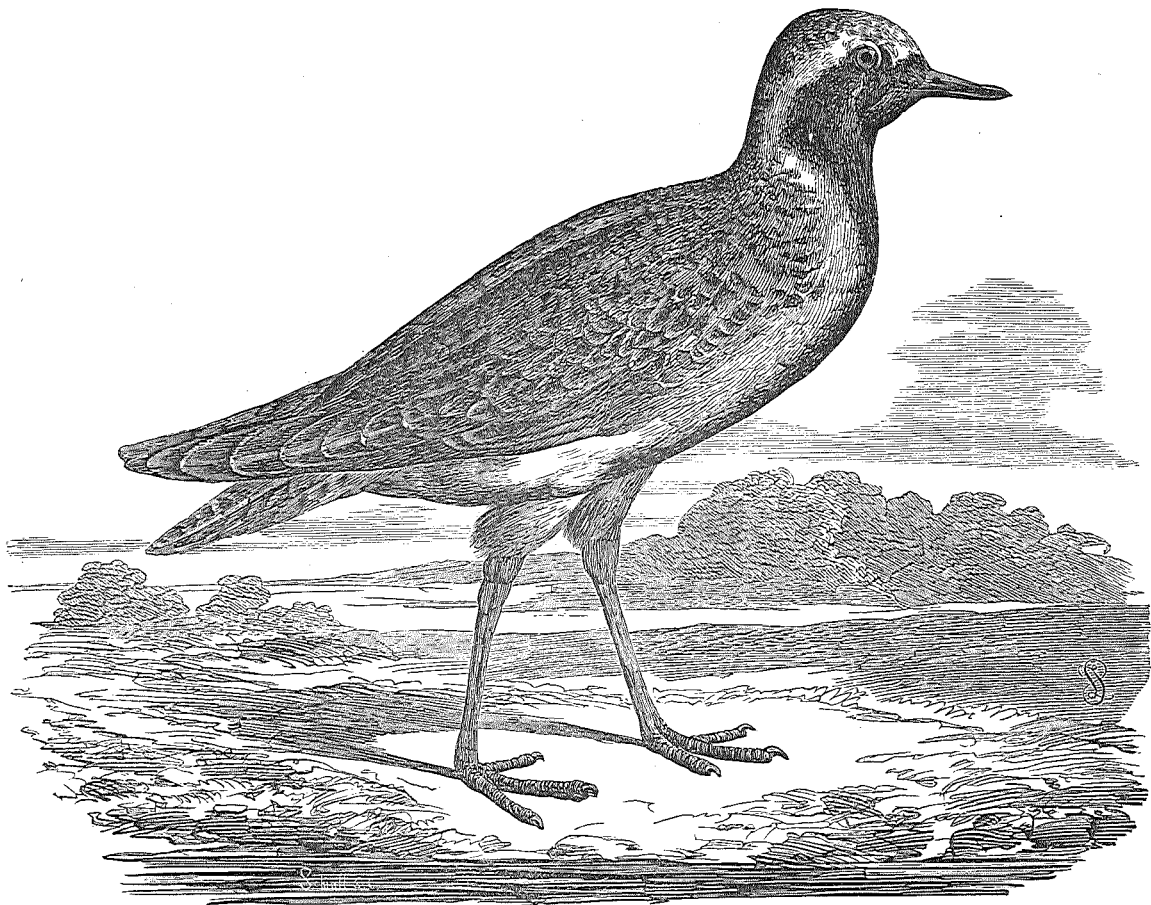
I Løbet af Juli Maa- ned blive de flyvedygtige, og i Slutningen af August, naar Nætterne deroppe blive lange og kolde, berede de sig til den lange Vinterrejse, der foreløbig gaar ned til Lavlandet, og senere paa Høsten fortættes mod det fjerne Syden for at ombytte vor lange nordiske Vinter mod de varmere Himmelstrøgs evige Sommer.

Selø Præstegaard.

Det er vistnok ikke nogen behagelig Fornøjelse for den, der lider af Søsyge, at passere det klæffe Forbjergs Stadt; ikkedestomindre tør jeg trostigt indbyde til en liden Søtur paa det gyngende Hav; thi det skal være snart gjort, saa befinder vi os i en god, lun Havn. Nu vel, det glider hurtigt sydover, Søndmøres utallige Der forsvinder efterhaanden, udenfor os har vi det endeløse Hav, og Stadt, dette velbekendte, vidtløftige Forbjerg, udbreder sig indenfor; se der, det ene Næs afløser det andet, det ene dristigere, fjækkere end det andet. Nagtet det nu har sin ubestridelige Interesse at betragte disse mægtige, golde Klippemasser, disse svimlende Stup og de nedensfor aldrig hvi-

lende Brændinger, saa tilstaar vi dog oprigtig vor Glæde ved at passere det sidste Næs, Jurenæsset; den rummelige Fjord aabner sig, og dybt inde tilvenstre ser vi et hvidt Punkt, det er Selø smukke, hvidmalte, nye Kirke, der nogle Djeblikke senere forsvinder bag Selsøen. Denne lille Ø strækker omhyggelig sine Arme og beskytter den inderst paa Stadlandet liggende Selø Præstegaard for de Rejsendes Blikke og, hvad bedre er, for det frygtelige Hav, der med usvækket Kraft ruller ind mod Dens Vestside og tordner mod de nøgne Klipper.

Imidlertid forlader vi den almindelige Skibsled mod Syd og bøjer af ret indover Fjorden lige imod Selsøen. De gamle paa denne Ø liggende Ruiner, der med Rikert kan sees ogsaa fra den almindelige Dampskibsled, tegner sig nu skarper paa den nøgne Strand. Et lidet Besøg op til dette Mindernes gamle Hjem vil vi opsætte til senere og iler nu at befries for al Søgangen og Bølgebraget indenfor Selsøens beskyttende Arme. Se, der kommer atter Kirken frem lige ved Spæn ved Foden af den stejle Klippevæg. Nu glider et

Hejloen.

Næs tilside, og Selø Præstegaard ligger foran os. En skinnende hvid med fineste Sand bedækket Strandbred bugter sig mellem Kirken og Præstegaarden og vinker os venlig ind mod Land. De høje, vilde Fjælde rundt omkring bidrager mægtig til at Sindet oplives ved Synet af denne lille, vakre Plet med sine venlige Agre og Enge og sin frodige Birkestov. Den gamle Præstegaard ligger der som et smilende Barn i en Jettes Arm. Venlig titter det hvidmalte Hus frem imellem mægtige Almetræer, idet vi glid ind over den lille bekvemme Havn. Med Rette har Welhaven kaldet denne Plet: Digteren Frimanns „romantisk skjønne“ Fødested. Flere af Frimanns Digte er ogsaa ligefrem udsprungne af denne Natur, hvori han levede.

Her ved Havnen skulde det sydlige Endepunkt ligge for den meget omfremne Vejlinje over Sandvikeidet. Dette Bejlanlæg har været foreslaaet som det nødvendige Bindeled mellem Fjildedistrikterne nordensfor og sydensfor Stadt. Fordelen af en letvindt Forbindelse er især i den senere Tid ble-

ven mere klar, da der flere Aar itraef slog rigt Fiske til paa begge Sider af Stadt; her gjaldt det da at tage Del i begge Fiskerier uden at hindres af den farlige, vidtløftige og som oftest umulige Vintersejladts omkring Stadt. Dette har ialfald været anført som en af de vægtigste Grunde for Bejlanlægget. Vi vil ønske disse Bestræbelser al mulig Fremgang og imidlertid efter behørig Hvile foretage os det lovede Besøg til de ¼ Mil udenfor liggende Klostruiner.

Selsøen (rettere kaldet Selje) tilligger Præstegaarden, som dens Sommerhavn; paa den nordvestligste Side af Den ligger Ruinerne. Den mellem Brændingerne ypperlig dannede Havn, ganske i Nærheden af det farlige Stadthavn, bevirkede i Forening med Sagnet om den hellige Sunniva, der tilligemed sin Broder Albanus døde her paa Haakon Jarls Tid, at dette Punkt blev et af de vigtigste i det vestlige Norge. Kong Olaf Trygvesson byggede her til Sunnivas Vre en af de første Kirker i Landet. Paa Olaf Kyrrs Tid var Selje Bispestædet for hele Gulathingslaget. Bispestædet blev vel snart flyttet fra Selje til Bergen, men et halvt Aarhundrede senere byggedes den betydelige Albani Kirke med Kloster.

I Aaret 1271 ved Korstogenes Slutning udgik herfra den sidste Jerusalemserd fra Norge. I 1309 afbrændte Klosteret; hvad der endnu staar tilbage efter hin Brand er langt smukkere end det senere Tilbyggede. Fra Sortedødens Tid af hører vi lidet eller intet mere til Klosterets Historie.

I de sidste to Aar har der atter i Sommer-tiden hersket Liv og Travlhed paa de gamle Tomter. Selskabet for Fortidsmindesmærkers Bevarelse har bevilget Midler til Udgravning af de vidtløftige Ruiner, og i dette Aar skal sidste Haand lægges paa Værket. Vel er endnu Intet fundet, der kan kaste noget Lys over

Klosterets Historie, men dets Ruiner har nu faaet det værdige og smukke Udseende, som de fortjener. Af de stedfundne Undersøgelser kan man alene sikker slutte, at samtlige Bygninger voldelig er ødelagt ved Ild og Brand. I flere hundrede Aar har Grønsværet dækket de nedstyrkede Stene, men nu skinner Solen atter paa de gamle Mure; som fremstandne af de Dødes Rige staa de der alvorlige og ærefrygtvækkende og tale sit tause Sprog om Fortidens Liv og Kraft.

Albani Kirke, hvis 46 Fod høje Taarn er afbildet i dette Blads anden Aargang No. 16, er bleven renset for Grus, ligeledes hele det tilstødende Kloster med sine 9—10 rundt om Klostergaarden beliggende Rum; fremdeles 2 andre affidsliggende Bygninger. Endelig er der længet op i Fjeldet udgravet flere Terrasser, Kirker og Bjerghuler. Nede ved Havnen sees endnu Leaninger af et Nøst og paa Dens Nordside Rester af en stenlagt Vej, der førte hen til Sundet paa Østfiden af Den. Her byggedes efter Klosterets Forfald Sognets Kirke; men da de dyrkede Gaarde

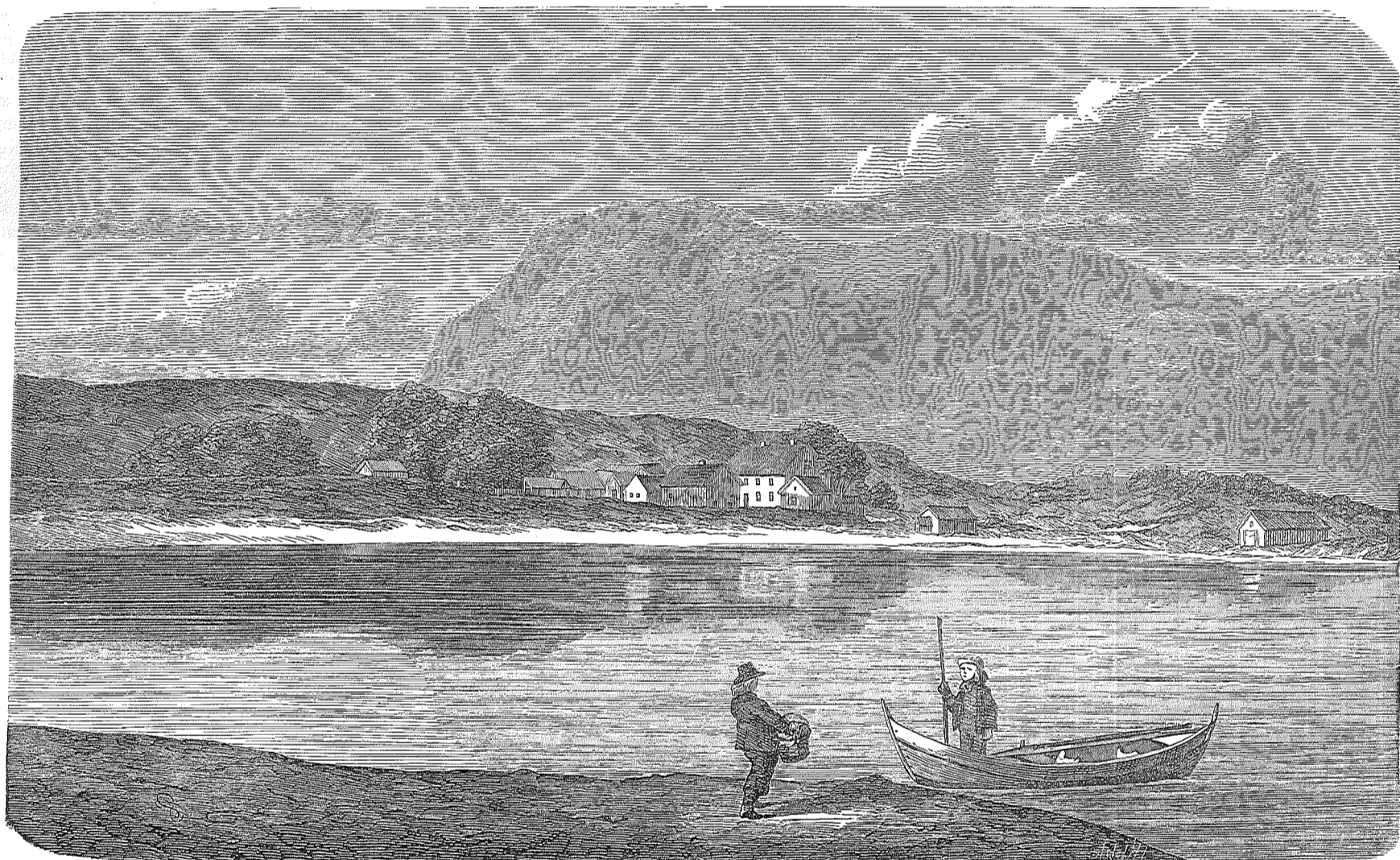
forfandt fra Dens Bredder, og Præstegaarden byggedes paa sin nuværende Plads, saa blev ogsaa Kirken 1654 flyttet over Sundet, og senere har Den ligget der øde og tom, kun en enlig Husmand har ført Tilsyn med Faareflokkene og Enderfuglenes Reder.

Indtil Aar 1668 havde Sels Menighed selv valgt sine Præster, og i hine Tider havde den af økonomiske Hensyn faare misbrugt denne Ret; saaledes maatte den tiltrædende Præst ægte sin Formands Enke, om nogen saadan fandtes. Da Præsten Peder Harboe i nævnte Aar med kongelig Udnevnelse kom til Sels, fandt han der en Enke, som havde været gift med de 4 foregaaende Præster, og som fremdeles gjorde sit tilvante Krav gjældende; da nu Harboe bestemt afviste alle Krav og Tilbud, da var det, at Klosterets værdifulde Papirer, der opbevarede paa Præstegaarden, pludselig forsvandt, og Mistanken falder ganske naturlig paa den lunefulde Præsteenke. Dette er da

ialfsald middelbart vil bringe Irland Gavn, idet den øjensynlig har jaget Engelsemandene en saadan Stræk i Blodet, at de ikke længere tør skyde det irske Spørgsmaal fra sig. Det lod sig forudsæ, at det nuværende Ministerium, i Overensstemmelse med Torypartiets Grundsætninger og hele Fortid, allerhelst vilde unblade at røre ved den hele Sag; men Stemningen var en saadan, at dette ikke kunde gaa an. Det irske Spørgsmaal synes atter, som for en Mennefsaalder siden, at have faaet Magt til at af- og indsætte Ministerier; Parlamentet har bestjæftiget sig dermed i en Debat, som varede i fire Dage, og det har paa det høstideligste udtalt som sin Mening, at der ikke længer maa pruttes med det irske Krav, men at der maa tages afgjørende Skridt for at bringe det derhen, at Irlanderne ikke længere skulle føle sig som et undertrykt Folk, saafremt det skal forebygges, at Fenianismen faar nye Kræfter og leder til et Brud mellem Irland og England.

Naar det gjælder at forsone det irske Folk og at gjøre godt igjen Virkningerne af et hundredeaarigt Undertrykkelsessystem, som tildels endnu bestaar, i Strid med denne Tidsalders Oplysning og Retfærdighedsfølelse, er det fornemmelig to Punkter, hvorpaa Opmærksomheden fæstes, nemlig Kirkeforfatningen og Jordbrugsforholdene. Ved Irlands Erobring under Cromwell blev Størstedelen af

fra Haanden til Munden. Saadanne Forholde maatte udvikle til det højeste det gamle, aldrig udsuffede Racehad mellem Celter og Angelsachser; Landet forarmedes, og et eneste Aar var tilstrækkeligt til at styrte Folket i den dybeste Elendighed. Under Indtrykket af den skrækkelige Hungersnød i Aarene 1845—47 og af samtidige oprørske Bevægelser blandt Irlanderne blev der gjort noget for at raade Bod paa disse barbariske Tilstande. Bestemmelserne, ifølge hvilke de store Godser ikke maatte gaa over i katolske Hænder, ophævedes, der bevilgedes Penge til Op-hjælpelse af det irske Jordbrug og gaves Lov til Lettelse af Salget af de mange skyldbetsyngede Ejendomme. Men i det Store og Væsentlige er dog Landbosforholdene i Irland vedblevne at være de samme, og en sund og fredelig Udvikling af det irske Folk er neppe tænkelig, medmindre der heri sker en Forandring og medmindre Selvejendommen bliver almindelig blandt Irlands Jorddyrkere. Det synes naturligt, at Englands styrende Mænd maatte føle det som en Forpligtelse at virke hertil og saaledes nogenlunde gjøre god igjen den Uret, som af England er bleven tilføjet det irske Folk. I den nyeste Tid er det ogsaa af flere, blandt andre af den udmærkede Tænker og Statsmand Mill, foreslaaet at ved Tvangslove virke til Selvejendommens Udbredelse blandt den irske Bønderstand. Men denne Tanke har ingen

Sels Præstegaard.

altsaa Grunden til, at man mangler alle Efterretninger om Klosterets senere Skjæbne.

I den nyere Tid har Sels Præstegaard 2 Gange havt Kongebesøg. Kong Kristian V overnattede hos Peder Harboe 30 Juni—1 Juli 1685, og Kristian VI tilligemed sin Dronning, Sofia Magdalena, overnattede der 9—10 August 1733. Dronningen blev i Portehaise baaren over det lille, stejle Mandsejld indenfor Præstegaarden, og af Pengestykkerne, som ved den Lejlighed blev uddelt, findes endnu nogle opbevaret der. Da Kongeparret nærmede sig Præstegaarden, skulde Præsten Søren Madsen ile dem imøde, men var uheldig nok til at sætte den ene Sko fra sig i en Myr.

De sidste Begivenheder.

Har Fenianismen ved sine vilde Udsvælgelser skadet Irlanderne og fremkaldt ugunstige Domme om deres Evne til at styre sig selv, saa lader det dog til, at den

Landet uddelt til indvandrede protestantiske Engelsemand, der modtog disse Ejendomme paa Betingelse af at de aldrig maatte sælges til nogen Katholik. Denne Bestemmelse opretholdtes under de følgende Regjeringer og maatte selvsjælgelig øve den ulykkeligste Indflydelse paa Forholdet mellem Jorddrotterne og deres Undergivne, idet hine derved fra første Færd bleve stillede ligeoverfor Folket som en herfskende Klasse og som Repræsentanter for en fiendtlig Religion og Race. Kun en ringe Del af Irlands nye Godsejerstand betragtede eller kunde betragte det erobrede Land som sit rette Hjem. De fleste forterede sine Indkomster i Udlandet og overlod Bestyrelsen af sine Godser til graabige Forvaltere, som udsugede dem og berigede sig selv. Folket, udestængt fra Udgiften til at naa frem til Frihed og selvstændig Eiendom, tabte Mod og Lyst til Arbejde og Selskabelig; det formerede sig uden Tanke paa Fremtiden og blev derved mere og mere afhængigt af Landets ubarmhertige Herrer; Jorden dyrkedes ved Jorpagtere, hvis Afgifter vilkaarlig kunde forhøjes af Jorddrotten, og disse havde igjen under sig mindre Jorpagtere, hvis Jorblodder ved den stigende Befolkning og Ejendomsbesiddernes umenneskelige Begjærighed udstykkedes i det Uendelige, saa at den største Del af Irlands agerbrugende Befolkning levede mere som Dyr end som Mennesker og ikke havde mere end

Fremgang havt, og Regjeringen er vistnok i nogen Grad undskyldt, naar den hidtil ikke har foretaget noget afgjørende Skridt til at reformere de irske Landbosforhold, da et saadant Skridt uden tvivl er forbundet med større praktiske Vanstigeligheder og lettelig vil kunne føre til uhyggelige Sammenstød med Enkeltmænds velerhvervede Rettigheder. Derimod synes det ganske at savne Undskyldning og at være et øjnesaldende Vidnesbyrd om den engelske Styrelses sneverhertede Egenkærlighed, at Irlands Kirkeforfatning er bleven staaende i sin gamle Skik ligetil denne Dag. Det er ikke godt at tænke sig et værre Misbrug af Magten end det, hvorpaa denne Kirkeforfatning hviler. Af Irlands Befolkning er den langt overvejende Hæder Katholiker og det ivrige, oprigtige Katholiker; men Statskirken er den anglikanske eller engelsk-episkopale. Ved Irlands Underkastelse blev den katolske Kirke berøvet alle sine Ejendomme til Fordel for den indvandrede anglikanske Gjernlighed, og, uagtet Irlanderne trofast holdt ved sine katolske Troesbekendelser, skete der dog ingen Forandring i dette Forhold. Medens den katolske Kirke, der tæller 4,500,000 Befjendere blandt Irlands 5,700,000 Indbyggere, er henvist til Folkets frivillige Gaver, er den anglikanske Statskirke, der kun tæller 600,000 Befjendere, i Besiddelse af Ejendomme til et Værd af 13 Millioner Pund Sterling (omtrent 60

